

Кравець Володимир Петрович

доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки

Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка, Україна

Кравець Світлана Володимирівна

кандидат філософських наук, доцент кафедри теорії і практики перекладу

Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка, Україна

**МЕТОДИЧНІ ІННОВАЦІЇ В ПІДГОТОВЦІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ
ДО СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ В ЗАРУБІЖНІЙ ПЕДАГОГІЦІ**

Анотація. В статті розглядаються сучасні підходи зарубіжних педагогів до методики викладання курсу сексуальної просвіти та статевого виховання учнівської молоді. Проаналізовано розмаїття методів – вербальних і невербальних, словесних і інтерактивних. Особлива увага приділена таким сучасним методам освітньо-виховної роботи як ролева гра, проблемна ситуація, методи проєктування тощо.

Ключові слова: дошлюбна підготовка, статеве виховання, навчальні програми, методика, інтерактивні методи, рольова гра.

На початку ХХІ століття пріоритетну роль на Заході почала відігравати методика дошлюбної підготовки та статевого виховання, що базується на демократичному стилі взаємодії вихователя і вихованців. Некваліфіковане ведення заняття може спровокувати ще більший і, при цьому, нездоровий інтерес до шлюбно-сімейних питань і особливо до сексу. Але і мовчати про це теж неправильно, адже такі розмови дуже важливі, тому що, підростаючому поколінню, яке потрапило під прес сексуальної революції, необхідно якимось здобувати знання про культуру міжстатевих стосунків. Це може вберегти дітей від насильства і зменшити можливість раннього досвіду в сексуальній сфері.

Щоб успішно проводити заняття з предмету “Освіта для сімейного життя”, варто, на думку польських педагогів, дотримуватися наступних рекомендацій: проводити заняття цікаво і несхематично; на заняттях повинна домінувати атмосфера тепла, взаєморозуміння і доброти; деякі теми повинні

пропонувати учні; використовувати дидактичні засоби: відеофільми, плакати, світлини, фоліограми, аудіозаписи; предмет не повинен оцінюватися, що дає можливість учням вільно висловлюватися, не боячись критики. І. Даценко відзначає, що знання з модуля «Підготовка до життя в сім'ї» польської програми “Освіта для сімейного життя” не підлягають жодній оцінці. Участь учня в них записується у шкільному свідоцтві [1].

Зарубіжні методисти наполегливо переконують педагогічну громадськість в тому, що: інтимні теми можуть обговорюватися в малих групах, в яких учні працюють лише з партнерами, котрих самі вибрали; делікатні теми опрацьовуються в індивідуальній роботі. Учні діляться лише тим, що вони вважають актуальним і необхідним; для обговорення окремих тем корисним би було запрошувати незалежних спеціалістів, які не виконують жодних функцій у школі; теми і форми роботи, що потребують більше часу і більш інтимної атмосфери, необхідно розглядати в рамках факультативних занять; важливим є створення такої атмосфери, в якій учні почувалися себе дуже вільно і розкуто при ознайомленні з найделікатнішими темами [2, с. 69].

В роздільному вивченні окремих тем переконані і педагоги прибалтійських країн. Передовсім це стосується таких питань, як менструація дівчат, ерекція та еякуляція хлопців і роз'яснення пов'язаних з цим деталей. Хоча, як вважають дослідники, більшість занять повинні проводитися спільно, щоб полегшити обмін думками виробленню толерантності різних точок зору в питаннях статі [3, с. 12].

В Сполучених Штатах Америки створено спеціальну мережу організацій, що займаються створенням програм дошлюбної підготовки та статевого виховання і відповідних навчальних матеріалів, їх маркетингом, супроводом, оцінкою ефективності і пропагандою принципів, на яких вони базуються. Всі програми адаптуються до вимог конкретної школи і місцевого законодавства. Під конкретну програму розробляються навчальні посібники, створюються аудіовізуальні матеріали тощо. Огляди таких програм доступні в Інтернеті. Налагоджене виробництво різноманітних наочних посібників з курсу, аудіовізуальних матеріалів, іграшок тощо.

Вчителі, що проводять заняття зі спеціального курсу, перебувають в складніших умовах, ніж вчителі інших предметів. Як зазначає І. Даценко, специфіка занять (добровільність, згода батьків, відсутність класної роботи і оцінювання) вимагає проведення таких уроків іншими, нетрадиційними методами [1]. Аналізуючи методичні підходи до викладання тем, орієнтованих на дошлюбну підготовку, статеve виховання та формування усвідомленого батьківства в різних країнах світу, варто зазначити, що дуже багато педагогів комбінують у методиці традиційні і сучасні інтерактивні методи.

Серед словесних методів найпоширенішими, як свідчать наші дослідження, є лекції, бесіди, диспути і дискусії, тощо. Значне місце в системі методів статевого виховання у школі відводиться бесіді, яка часто доповнює лекцію. Основне призначення цього методу полягає в тому, щоб активізувати розумову діяльність школярів і визначити рівень опанування знаннями за темою, що вивчається. Вони повинні мати проблемний характер, що сприятиме розвитку в учнів самостійності мислення. Крім того, вони спрямовані на виявлення знань з актуальних проблем статі та активізацію розумової діяльності учнів.

Передбачається, що створення проблемної ситуації буде стимулювати учнів до бесіди. Сміслове навантаження поставлених запитань сприяє формуванню у них уміння критично ставитись до міжстатевих взаємин, давати їм оцінку, передбачати можливі їх наслідки, що підвищить моральну відповідальність за наслідки у спілкуванні з особою іншої статі, передбачає усвідомлення ними причин виникнення, пов'язаних з цим, проблем. Відповідаючи на ці запитання, учні мають можливість оцінити, замислитися над перспективою подальшого дорослого життя і зробити висновки щодо шляхів поліпшення взаємин між людьми різних статей.

Серед інших словесних форм роботи, які можна використовувати на заняттях, польська дослідниця Т. Круль пропонує дискусію, яка полягає у спільному розв'язуванні проблеми, виробляє навички обміну думками, вміння учнів активно слухати, формуючи, таким чином, правильний світогляд школярів [4]. Позитивним у дискусії є групова робота учнів, їх взаємодія,

активне спілкування школярів у процесі роботи, пошук істини на основі активної участі всіх школярів, спрямованість на досягнення виховних цілей. Учні під час дискусії обговорюють і виявляють відмінності між позитивним і негативним ставленням до особи іншої статі, що сприяє розвитку їх критичного мислення. Дискусійні питання можуть бути різноманітними за своєю суттю, як-от: “Сексуальне життя до шлюбу є необхідністю, якої ніхто не зможе заборонити, виразом любові двох людей чи виявом сексуальної придатності”, “Засоби контрацепції: забезпечують психічний контроль та полегшують життя, є доказом відповідальності чи відчуттям сексуальної свободи” та ін. [5, с. 5–6].

Різновидом дискусії у підготовці учнів до сімейного життя можуть бути й дебати, де при обговоренні виникає суперечка між протилежними поглядами. Таке жваве обговорення дає учням можливість висловити свої думки та почуття стосовно конкретної проблеми, спонукає до здатності думати, використовувати власні знання, розвивати ідеї і чути думку своїх товаришів. Естонські науковці переконані, що при такій формі групової взаємодії доцільно встановити правила поведінки: - учитель повинен представити різні, інколи неоднозначні погляди, - мета дебатів повинна бути чітко визначена вчителем, а обговорення теми має бути цікавим для учнів. - учитель повинен домагатися прояву учнями емоцій та почуттів тощо [3, с. 15].

На відміну від активних методів, інтерактивні орієнтовані на більшу взаємодію учнів не лише з учителем, а й один з одним і на домінування активності учнів в процесі статевого виховання. Інтерактивні методи та форми допомагають розгорнути суб'єкт-суб'єктну взаємодію між учасниками освітньої програми, а саме, групову дискусію, роботу в малих групах, рольову гру, творчі завдання, мозковий штурм, метод колажу, рефлексивні коментарі, наративи (життєві історії), яскраві метафори, психогімнастичні, ігрові, «Театр в освіті», тренувальні вправи, арт-терапевтичні прийоми тощо). Інтерактивні методи у підготовці учнівської молоді до сімейного життя створюють додаткові можливості для формування позитивного світосприйняття, покращення міжстатевої взаємодії. Головна риса у застосуванні інтерактивних

методів – використання власного досвіду під час вирішення проблемних завдань статевознавчого характеру.

Дуже поширеними є методи проектування та опитування. У підготовці школярів до сімейного життя метод проєктів передбачає планування учнями своєї діяльності та засобів її виконання. Німецький педагог А. Флітнер (A. Flitner) характеризує проєктну діяльність як виховний процес, в якому обов'язково беруть участь розум, серце і руки, тобто самостійно здобута інформація осмислюється крізь призму особистого ставлення до неї та оцінку результатів у кінцевому продукті. Матеріали беруться переважно з повсякденного життя дітей, з уже здобутого ними раніше досвіду. Проєкти статевого виховання можуть мати індивідуальний та груповий характер і повинні враховувати всі аспекти поставленої проблеми, стосуватися кожного учня [6].

Одним із ефективних методів формування моделей поведінки майбутнього сім'янина є рольова гра (імітація), що вирізняється із групи методів організації діяльності, спілкування та формування позитивного досвіду суспільної поведінки високим ступенем креативності. Сутність методу імітації відображає механізм наслідування школярами звичних для них подій та явищ із повсякденного життя. Рольова гра дає можливість навчатись через участь у вигаданих ситуаціях. Вхідження в роль дозволяє наблизитись до світу іншої людини, зрозуміти її почуття, наміри.

Л. Яворська в своїй праці демонструє використання методу імітації при реалізації американської програми „Зв'язки: взаємини та шлюб”, який має назву „Шлюб Богуса” (“Vogus Marriage”) та є своєрідною проєкцією сімейного життя. Для його виконання із присутніх у класі школярів кожен із учасників обирає собі партнера у шлюбі. Надалі уявна сімейна пара повинна виконати певну кількість завдань, що максимально наближають її до реальних турбот подружнього життя. Із невеликої скрині вони витягують картки, що визначають їх рід занять, сімейний дохід, кількість дітей та інші сімейні обставини. Спільними зусиллями пара повинна скласти сімейний бюджет, що не виходить за рамки сукупного доходу членів сім'ї, вибрати імена для своїх

дітей та провести розподіл сімейних обов'язків. Учні повинні також подолати вибрані сімейні кризи, що так часто трапляються в подружньому житті. Їх приклади вирізняються широким спектром - від подружньої зради до втрати працездатності чи серйозної хвороби одного з членів подружжя. Витягнувши картку із прикладом сімейної кризи, пара розробляє спільну стратегію поведінки, спрямовану на подолання даної ситуації, та обговорює її вплив на кожного із членів сім'ї. Уявне подружжя повинно також спільно спланувати свою відпустку, котра не виходила б за межі сімейного бюджету та принесла б задоволення усім членам сім'ї. Своєрідним тестом на успішність відпустки є не місце відпочинку чи сума витрачених коштів, а ступінь позитивного впливу спільного відпочинку на сімейні взаємини та змістовність проведеного разом часу. Впровадження методу імітації максимально наближає школярів до реалій повсякденного життя [7, С. 33-34].

Вартим уваги є розібраний в дослідженні Т.Паничок прийом створення конфліктних ситуацій, за допомогою якого вчитель має можливість передбачити поведінку учнів у певній ситуації і завчасно скорегувати негативні прояви. Таким способом він нейтралізує потяг до негативних вчинків і стимулює прагнення до корисних дій. Учитель пропонує учням дати відповіді на питання, які заздалегідь записані на окремих аркушах. Кожне запитання містить певну ситуацію та починається зі слів «Що було б, якби...». (Наприклад: «Що було б, якби твій партнер признався, що зрадила тебе?»; «Що було б, якби твій син признається, що він гомосексуаліст?»). Учні за чергою витягують по аркушу, зачитують вголос написане, дають обґрунтовану відповідь. Можливість висловити свою думку і погодитися зі сказаним чи не погодитися має кожен. У разі неправильного розуміння проблеми учитель спрямовує учнів на правильний шлях її вирішення. Таким чином, створення виховних ситуацій дає змогу школярам усвідомити негативне у своїй поведінці, змінитися, перерости. Виховні ситуації активізують приховані почуття, вміння і навички учнів, зміцнюють їх впевненість у своїх силах [8].

Не менш важливим, на нашу думку, є введення спеціальних відеокурсів, які сприяють кращому засвоєнню учнями знань зі сфери шлюбно-сімейних

стосунків та батьківства. Наприклад, у США для підлітків підготовлено буклет про дочасне батьківство, який називається - “Інформаційний проект для юних матерів”. Він ставить завдання попередити школярів про можливі наслідки юного батьківства і спонукає більш відповідально і зважено підходити до дочасних статевих стосунків. Вражаючими є фрагменти, на яких матері-підлітки діляться досвідом материнства.

Роботу зі створення освітньої фільмотеки для вивчення курсу “Підготовка до життя в сім’ї” проводить і міністерство освіти і спорту Польщі. Для школярів доступні фільми: 1. Дві сексуальні істоти. 2. Вона і Він. 3. До весілля. 4. Акт про укладення шлюбу. 6. Дар життя. 7. Бути матір’ю ... бути батьком ... 8. Людина - Кохання – Сім’я. 9. Таємниці жіночості/мужності (роздільний перегляд). 10. Етика сексуальності тощо. Міністерством розроблені також рекомендації про те, як використовувати відеофільми в процесі шкільної освіти і самоосвіти. Відеофільми роблять особливий акцент на розвиток відповідальності у сфері сексуальної поведінки.

Важливе місце у сексуальній просвіті зарубіжних країн займає Інтернет, в якому підлітки проводять все більше часу. Цікавим є, наприклад, досвід роботи Німецького федерального центру медичної просвіти (Кельн), що відповідає за сексуальну просвіту всього населення Німеччини. Всі його видання і методичні матеріали представлені в Інтернеті. Існує особлива консультативна служба для підлітків. Німецький підліток, у якого виникли якісь сексуальні тривоги, може абсолютно безкоштовно й анонімно отримати з Інтернету грамотну відповідь на будь-які свої запитання, а у випадку необхідності – продовжити розмову особисто з фахівцем. У Франції для виховання сексуальності використовуються телевізійні та радіопрोगрами, а також молодіжні глянцеви журнали.

Інтенсивно працюють над проблемою використання такого потужного джерела сексуальної освіти як Інтернет і канадські педагоги. Виділяються непоодинокі переваги використання Інтернету як платформи для доставки інформації про сексуальне здоров'я. Наприклад, до інформації можна звертатися анонімно, приватно і в будь-який час, коли людина вибирає. Інтернет може бути корисним як інструмент освіти сексуального здоров'я,

якщо людина відчуває себе незручно шукати інформація про певний аспект сексуальності. Наприклад, деякі люди можуть соромитися, нітитися запитати щось зі сексуальної тематики чи шукати інформацію самотужки. Інтернет може бути особливо потужним і доступним каналом для надання освіти сексуального здоров'я людям, які можуть відчувати себе ізольованими або стигматизованими по відношенню до їх сексуальності.

Важливо звернути увагу на принцип мультидисциплінарності у підготовці школярів до сімейного життя, який має місце у більшості зарубіжних країн. Принцип міждисциплінарності визначається зарубіжними педагогами (Фінляндії – С. Туоміненом, Р. Наммеліном, М. Мімпелльо, П. Луопою; Німеччини – Б. Вієндінгером, Д. Костенвеін; Швеції – В. Катз, А. Валлін) як один із основоположних в дошлюбній підготовці та статевого вихованні. Мудро діють в тих зарубіжних школах, в яких використовується міждисциплінарний підхід, але при цьому один з вчителів наказом по школі відповідає за загальну координацію змісту сексуальної освіти. Акценти при викладанні проблем дошлюбної підготовки та статевого виховання залежить від предмету, в який включена тематика: якщо в уроки біології – акцент буде зроблений на біологічні аспекти сексуальної освіти, якщо в уроки гуманітарних предметів – більше уваги приділяється соціальним, психологічним, моральним аспектам дошлюбної підготовки та міжстатевої взаємодії.

Важливе місце у методичному супроводі курсів підготовки школярів до сімейного життя відводиться підручникам, посібникам та методичній літературі. Серед німецьких популярних книг зі сексуальної педагогіки відомими є наступні: "Сексуальна педагогіка різноманітності: практичні методи ідентифікації, відносин, органів та запобігання шкільній та молодіжній роботі" (автори Елізабет Туйдер, Маріо Мюллер, Штефан Тіммерманс, Петра Брунс-Бахманн, Карола Копперманн). Навчальний посібник для вчителів різних класів, соціальних працівників, а також молодіжних працівників.

Наступною роботою є "Сексуальна педагогіка" автора Уве Сіелерт. Книга пропонує практичне ознайомлення з основами статевого виховання і розглядає всі актуальні питання у цій сфері. На додаток до різних визначень обговорюється розвиток, а також концепція тематики та сфери дії статевого

виховання. Ще однією цікавою методичною працею є "Сексуальна освіта у дитячому садку: захист, зміцнення та супровід дітей" автора Йорга Мейвальда. Ця книга займає тему «дитячої сексуальності» і описує психосексуальний розвиток дитини, особливо в дитячому садковому віці. Зокрема, питання піднімається і ілюструється численними прикладами того, що дитячий садок може зробити, щоб допомогти дітям на перших кроках у дорослому житті.

До речі, ще у 70-90-х роках ХХ століття, для школярів початкових класів у Франції були випущені посібники «Енциклопедія сексуального життя» для дітей 6–9, 9–12, 12–15 років. Видання викликало захоплені відгуки вчених і преси. У підручнику для учнів 12-15 років дуже детально розглядалася будова чоловічого і жіночого організму. Процес запліднення давався на рівні сучасної генетики, при цьому надто детально, як для цього віку, описувалася фізіологія статевого акту. В розділах, присвячених гігієні статей, надто відверто писалося про гомосексуалізм і сексуальні девіації. У наступні роки у Франції з'явилась маса інших, спеціально розрахованих на школярів популярних видань, в яких мова йшла не лише про дітонародження, а й про «сексуальні насолоди». Не випадково, це викликало протест громадськості, і посібники та й сам предмет були вилучені зі шкільних навчальних планів.

З кінця 1980-х років у Фінляндії, наприклад, видається щорічний журнал зі статевого виховання, який безкоштовно розсилається всім 16-річним юнакам та дівчатам, а з 2000-го року – 15-річним, зосереджуючи увагу на підлітковій сексуальності (сексуальний дебют, контрацепція, запобігання небажаній вагітності, гендерна ідентифікація та сексуальна орієнтація, проституція), а також містить окремий лист батькам про підліткову сексуальність. До речі, ставлення батьків та молоді до цього журналу було досліджено двічі, і відгуки були позитивними.

Список джерел:

1. Даценко І. М. Підготовка учнівської молоді до життя в сім'ї у республіці Польща : автореф. дис. ... канд. пед. наук . Тернопіль, 2008. 18 с.
2. Milhoffer P. Sexualerziehung von Anfang an! Frankfurt a.M. : Arbeitskreis Grundschule,

1995. 178 s.

3. Kagadze M., Kiivit R., Kull M. Seksuaalkasvatustii ja iikooliaste õpetajaraamat / M. Kagadze, R. Kiivit, M. Kull // Inimesexpetuse hing ja Eesti Seksuaaltervise Liidu ja koosts. Xpetajaraamatu valmimist on rahastanud Tervise Arengu Instituut, 2005. 182 s.
4. Król T. Wędrując ku dorosłości : wychowanie do życia w rodzinie : program nauczania dla klas I-III gimnazjum . Kraków : Wydawnictwo Rubikon, 2009. 155 s.
5. Unterrichtsprinzipien. Grundsatzlerlaß “Sexualerziehung in den Schulen”. – Wiederverlautbarung, 1996. № 36. 10 s. [Електронний ресурс]. Залучено із https://www.vdloe.at/wien/recht/download/rs1994_36.pdf
6. Flitner A. Reform der Erziehung. Impulse des 20. Jahrhunderts / Andreas Flitner. München : Piper, 1993. 322 s.
7. Яворська Л. Підготовка молоді до сімейного життя в США//Статева соціалізація та підготовка учнівської молоді до сімейного життя у педагогіці та шкільній практиці зарубіжних країн. Тернопіль: ТзОВ “Видавництво Астон, 2009. 206 с.
8. Паничок Т. Проблеми статевого виховання школярів у Федеративній Республіці Німеччина//Статева соціалізація та підготовка учнівської молоді до сімейного життя у педагогіці та шкільній практиці зарубіжних країн. Тернопіль: ТзОВ “Видавництво Астон”, 2009. С.129-151.